

TÜRKİYE'DE SIRTLAN

Yeni yılın ilk haftasında, Hatay'da kapana yakalanmış bir sırtlanın, jandarma tarafından bulunduğu haberi dergide hepimizi heyecanlandırdı. So-yu tehlikede, yok oluyor, yok oldu gi-bi haberlerin arasında bir tanesinin yaşadığı haberiyle çok sevindik. Sırt-lanlar ülkemizde uzun süredir görül-müyordular. Bundan dolayı da ülke-mizdeki soylarının tükendiğini düşün-üyorduk. Peki nereden çıkmıştı bu sırtlan? Yalnız mıydı? Ailesiyle mi ya-şıyordu? Acaba komşu ülkelerden mi girmişti? Yoksa yok olduğunu düşün-düğümüz popülasyondan küçük bir aile mi hayatta kalmayı başarmıştı? Belki de hâlâ, küçük popülasyonlar halinde de olsa insanlardan uzak yer-lerde, yüksek dağlarda yaşamlarına devam ediyorlar...

Nasıl bir yerde yaşıyor? Nelerle

besleniyor? Bulunduğu alanda insan-lara herhangi bir zararı var mı? Tüm bu soruların yanıtlarını bulmak için Milli Parklar yetkilileriyle görüşerek sırtlanın durumu hakkında bilgi aldık

ve Hatay'a hareket ettik. Burada or-man koruma memurları Faik Karasa-pa ve Süleyman Tatlı'yla birlikte sırt-lanların yakalandığı bölgeye gittik. Bölgenin habitat yapısı, literatür bilgi-

Bu erkek sırtlan sağ alt dişinin üst kısmını muhtemelen avlanma sırasında kırmış

Sırtlanlar yaşama alanı olarak açık ve kayalık yerleri seçiyorlar. Hatay'daki yaşama alanları da açık, kayalık ve makilik bir alan. Bu bölgede üreme, barınma ve dinlenme yeri olarak kullanabileceği çok sayıda in bulunuyor. Arazi çalışmalarımız sırasında, muhtemelen bir gece önceden kalan ayak izlerine, dışkılarına ve yediği leşlerin kemiklerine rastlıyoruz.

lerinde olduğu gibi. Sırtlanın üreyebileceği, barınabileceği ve dinlenebileceği, yeraltına doğru giden küçük inler bulunuyor. Girişleri oldukça küçük ve sırtlanın girebileceği kadar. İnsanın girmesiye mümkün değil. Ayrıca inlerin çok sayıda girişi var. Bu da sırtlanın, herhangi bir tehlike durumunda

kolayca kaçmasını ve saklanmasını sağlayabilir. Bu inler, büyük olasılıkla yeraltında labirent gibi bir ağ oluşturmuş durumda. Zaten böyle bir ortam dışında, ülkemizde hayatta kalmaları çok zor. Üstelik bu hayvan geceleri etkin olduğundan, gündüz bu hayvanı görmek pek olası değil. Arazi incele-

melerimiz sırasında, kayaların arasındaki bir çukurlukta büyükbaş hayvan iskeletlerine rastladık. Bunlar bir at ya da ineğe ait olabilirdi. Sırtlanın bunları mı avlıyor olabileceğini düşündük. Ancak koruma memurları, yakın yerlerdeki köylerde ölen at, eşek, inek, koyun gibi hayvanların leş-

Sırtlan Türleri

Sınıf: Mammalia (Memeliler)

Takım: Carnivora (Etçiller)

Alt Takım: Feliformia (Kedi Benzeri Etçiller)

Aile: Hyaenidae (Sırtlanlar)

Sırtlanlar, Ortadoğu, Hindistan ve Afrika'da yayılış gösteriyorlar. Bu alanlarda bol miktarda bulunuyorlar. Çayırılık ve çalılık alanlarda yaşarlar. Dört sırtlan türü bulunuyor; benekli sırtlan, çizgili sırtlan, kahverengi sırtlan ve karıncayiyen sırtlan. **Çizgili sırtlanlar**, Doğu Afrika'da ge-

nelde tek yaşarken, Kuzey Afrika'da büyük sosyal gruplar oluştururlar. Bir aile, birkaç yıl bir arada kalabilir. Yetişkin dişiler, erkekler üzerinde baskın olup grup liderliğini yaparlar. Anal bezleriyle koku yayarak iletişim sağlarlar. Hamilelik süresi 88-92 gündür. Bir defada 1-5 yavru doğururlar. Doğumda her bir yavrunun ağırlığı 700 gram kadar olur. Doğumdan sonra yavruların gözleri 5-9 gün sonra açılır. 30 gün sonra yavrular katı besinle beslenmeye başlar. 4-5 aydan 1 yıla kadar yavru bakımı olur. Yavrular 2-3 yaşında eşeyssel olgunluğa ulaşır. En fazla 25 yıl kadar yaşayabilirler. Beden uzunluğu 100-

Karıncayiyen Sırtlan (*Proteles cristatus*): Soyü tehlike sınırına yakın

120 cm, kuyruk uzunluğu 25-50 cm, omuz yüksekliği de 60-95 cm arasında değişir. Dişilerde 2 ya da 3 çift meme bulunur. **Çizgili sırtlan**, açık ya da kayalık alanları tercih eder. Ormanlık alanlara girmez. 3300 metre yüksekliğe kadar olan yerlerde bulunabilir. Yaşadığı alanda en az 10 km içinde tatlı su bulunması gerekir. Yavrular doğal mağaralarda ve kaya yarıklarında büyütülür. Besin ararken saatte 2-4 km hızla hareket eder. Ancak kaçarken hızı saatte 8 km'ye kadar çıkabilir.

Benekli Sırtlan (*Crocuta crocuta*)

Kahverengi Sırtlan (*Parahyaena brunnea*): Soyü tehlikede

Memeli Hayvanların Yaşamlarını Sürdürmeleri Bizim Yaşam Sigortamız

Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümünden Prof. Dr. Ercüment Çolak'la sırtlanın Türkiye'deki durumu üzerine konuştuk.

BTD: Yaban yaşamı ve önemi nedir?

EÇ: İnsanın kontrolü dışında yaşayan bitki ve hayvanlar yaban hayatını oluşturur. Yaban yaşamıyla ilgili çalışmalar, en çok kuş ve memeliler üzerinde yapılıyor. Memeli hayvanlar üzerindeki çalışmalar çok önemli. Bugün dünyada en çok, memeli türlerinin, yaşadıkları alanlar korunmaya çalışılıyor.

BTD: Memeli hayvan yaşamı neden önemli?

EÇ: Çünkü insan da öteki memelilerle aynı alanda yaşıyor. İnsan, memeli hayvanların yaşadığı alanlardan sağlanan besin maddeleriyle yaşamını sürdürüyor. Aslında biz bir memeli hayvanın yaşadığı alanı korumakla kendi geleceğimizi koruma altına almış oluyoruz. Bir memeli hayvanı ortadan kaldıran etki, bir süre sonra insanları da ortadan kaldırabilir. Bir memeli hayvanı korurken, onun yiyecek, üreme ve barınma yerlerini de koruduğumuzdan, tüm ekosistemi de korumuş oluyoruz.

BTD: Ülkemizde yaban yaşamının durumu nedir?

EÇ: Şimdiye kadar yaptığımız çalışmalarda Türkiye'de 140 karasal memeli hayvan türü olduğunu ortaya koyduk. Bu rakamla Türkiye, Avrupa ülkelerinin önünde yer alıyor. Ancak, bu bizi yanıltmasın. Burada tür çeşitliliği fazla, ancak türlere ait birey sayısı çok düşük. Şöyle ki; 1997 yılında yapılan başka bir çalışmada (Red Data Book of European Vertebrates) Türkiye yok olma tehlikesi altında olan tür sayısı bakımından Avrupa'da ilk sırada yer alıyor.

BTD: Tür sayısının az olmasının nedeni?

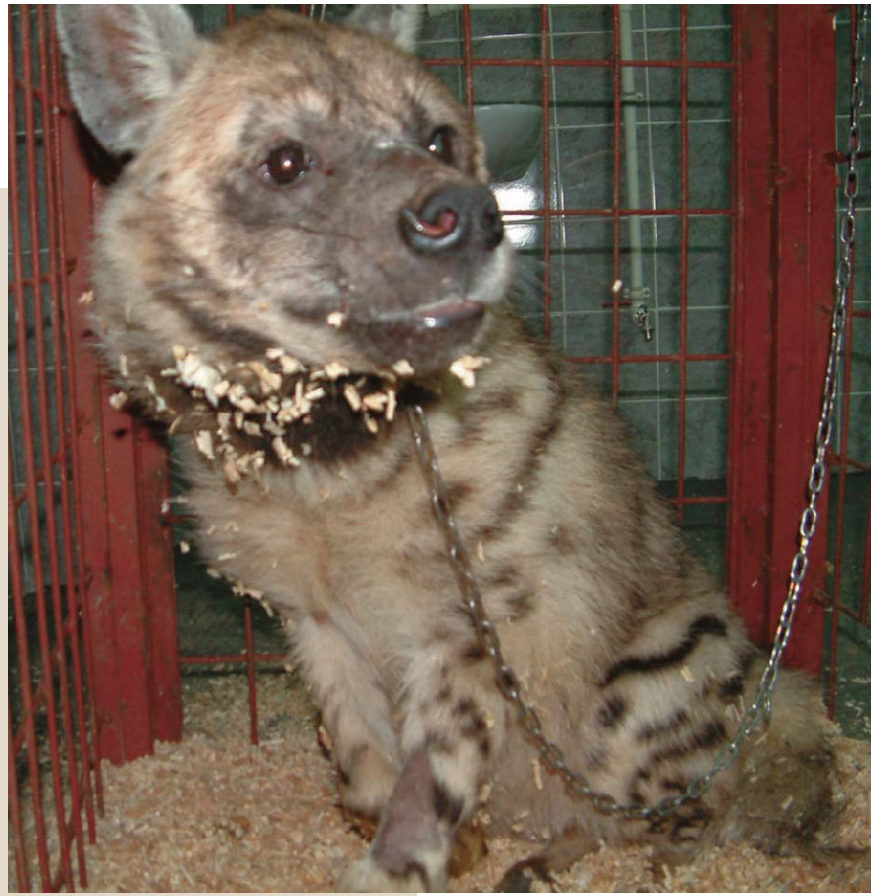
EÇ: Kendi yaşadığımız ekosistemi yeterince koruyamıyoruz. Yaban yaşamıyla ilgili yasal boşluklar olması, var olanların da güncellenmemesi, uygulanan cezaların caydırıcı olmaması, halkın yeterince bilinçlendirilmemesi başlıca etkenler. Bir etken de, yabani hayvanların yaşadığı habitatların, hiçbir bilimsel araştırma yapılmadan turizme açılması. Özellikle büyük şehirde yaşayan insanların ikinci konut sevdası, kıyılarda ve yaylalarda aşırı ve gereksiz bir yapılaşmayı beraberinde getirdi. Birçok yaşam alanı tahrip edildi ve edilmeye devam ediliyor. Bundan en çok da büyük memeli hayvanlar etkilendi.

BTD: Hatay'da kapana yakalanan sırtlan nereden gelmiş olabilir?

EÇ: Bu konuda daha önce yapılan çalışmalarda, sırtlanların Anadolu'da yaşadıkları biliniyor. Yani, sırtlanın Türkiye'de yaşıyor olması normal bir durum. Çünkü komşu ülkelerde (Suriye, Irak) yaşayan populasyonlar mevcut. Hatay ve civarı da o bölgelere yakın olduğundan, oralarda bulunması olası.

BTD: Nereden geldiği ya da daha önce burada olup olmadığı belirlenebilir mi??

EÇ: Öncelikle daha önce belirtilen alanlarda yaşayan bir populasyon olup olmadığı araştırılmalı. Böylece bu populasyonun kalıntı olup olmadığı ortaya çıkar. Ayrıca genetik çalışmalarla

(DNA analizleri, izozim ve allozim analizleri) populasyonun durumu ortaya konabilir. Böyle bir çalışmada populasyonda genetik çeşitliliğin çok azaldığı ortaya çıkarsa, diğer populasyonlarla gen akışının kesildiği ortaya çıkar. O zaman sırtlanların ne Suriye ne de Türkiye'deki diğer populasyonlarla bir bağlantısı olmadığını ve zaten burada yaşadıklarını söyleyebiliriz.

BTD: Ülkemizde bu tip çalışmaları yapmak mümkün mü?

EÇ: Bu tip çalışmaları laboratuvarımızda, şu anda çeşitli memeli türleri üzerinde yapıyoruz.

BTD: O bölgenin milli parklar tarafından korunmaya alınması yeterli mi?

EÇ: Değil. Bu hayvana o bölgenin insanları kendi çocukları, yavruları gibi sahip çıkmalılar. En önemli koruma bu şekilde olur. Hem orada yaşayan insanlar hem de ziyaretçilerin o bölgeden mümkün olduğunca uzak durmaları, o bölgenin ayak altı olmaması gerekli.

BTD: Konunun medyaya yansımaları bu hayvan için iyi mi oldu kötü mü?

EÇ: Medya yaban hayatının korunması için çok önemli görevler üstlenebilir. Korunması için bir kamuoyunun oluşturulmasını sağlayabilir. Olumsuz tarafıysa, sorumlu ve sorumsuz birçok insanın o bölgeye akın etmesi ve bunun sonucunda da hayvanın rahatsız olarak o bölgeden uzaklaşması olasılığı. Ayrıca uzman olmayan insanların bu hayvan üzerinde çalışma yapmasına kesinlikle izin verilmemeli. Yani her eline fotoğraf makinesi alan o bölgeye gitmemeli.

BTD: Verici takılması zararlı mı?

EÇ: Burada takılan vericinin tipi çok önemli. Çünkü bazı vericiler hayvanların dış görünüşünü bozar. Bu da üreme zamanında, eş seçiminde olumsuz sonuçlar doğurabilir. Memeli hayvanlarda eş seçiminde dış görünüş ve güç önemli. Tasmalı bir birey, dişi tarafından tercih edilmeyebilir. Bu da türün üremesini tehlikeye sokar. Takılacak verici, planlı programlı bir araştırmanın parçası olarak takılmalı.

lerinin, bu bölgenin yakınlarına bırakıldığını söylediler. Bunun yanında, bölgenin yakınlarında bulunan tavuk çiftliğinden de bol miktarda tavuk leşi atıldığını, yine bu bölgeye yakın bir yerde şehir çöplüğü olduğunu da anlattılar. Böylece sırtlanların nelerle beslendikleri ortaya çıktı. Bilimsel yayınlarında da sırtlanların leşlerle ve çöplerle beslendikleri belirtiliyor. Bölgede dolaşmaya devam ederken, sırtlana ait ayak izlerine ve bir de dışkıya rastlıyoruz; Büyük olasılıkla bir gece önceden kalan bir dışkı. Bu, yakalanan dışında başka sırtlanlarında olduğunu gösteriyor. Yaptığımız incelemelerde, dışkının içinde zeytin çekirdeklerine rastlıyoruz. Hemen yakınlarda da bir zeytinlik bulunuyor. İsrail'de yapılan bir çalışmada, sırtlanın kavun, üzüm, kayısı, şeftali kabak gibi besinleri de tükettikleri belirlenmişti. Gaziantep Hayvanat Bahçesi'ndeki sırtlanların, etin yanında sebze, meyve özellikle de üzümü çok yediğini bakıcılar söylemişti. Bu bölgenin bitki örtüsü genelde makilerden oluşuyor. Kayaların iç kısımlarında ve inlerin girişlerindeyse defne ağaçları var. Çok az olan toprak kısımları da çayırarla kaplı. Ayrıca, bir yeraltı memelisi olan körfare ve değişik küçük kemirici yuvaları da bulunuyor. Bölgede ayrıca tavşan, oklu kirpi, tilki, sansar, çakal gibi büyük yaban hayvanlarının yaşadığını köylülerden öğreniyoruz. Bu bölgede kü-

Sağlık Durumu İyi...

MKÜ Veterinerlik Fakültesi Dekan Yardımcısı Prof. Dr. Suat Erdoğan'la sağlık durumunu konuştuk.

BTD: Sırtlanın sağlık durumu nasıl?

Prof. Dr. Suat Erdoğan: Hayvan bize ilk geldiğinde, sağ ön ayağında kapan yarısı vardı. Herhangi bir kırık yoktu, ancak yara açık haldeydi. Daha sonra klinikte pansuman yaparak tedavi altına aldık. Şu anda da kontrol altında. Antiseptik solüsyonlarla belli aralıklarla bandajlar açılıp tedavisi yapılıyor. Açık yara da şu anda kapanmış durumda ve ayağının üzerine basabiliyor. Şu anda günlük antibiyotik tedavisi de devam ediyor. Sırtlan ilk geldiğinde ayağının tedavisine izin veriyordu. Ancak yara iyileştikten sonra güçlükler çıkarmaya başladı. Gündüzleri genelde sakin, geceleri biraz daha saldırgan davranıyor. Tavuk eti ve kırmızı etle besliyoruz. İştahı ve genel sağlık durumu şu anda iyi. Şubatın ilk haftasına kadar tüm tedavisi tamamlanacak. Sonra Milli Park yetkililerine teslim edilecek. Oradan da radyo vericisi takılarak doğal hayatına bırakılacak.

çük bir akarsu da var. Sırtlan su gereksinimini de büyük olasılıkla buradan karşılıyor.

Gündüz yaptığımız bu incelemede sırtlana rastlama şansımız olmadığını biliyorduk. Ancak, oldukça yeni bir dışkı ve ayak izlerinden ona çok yakın olduğumuzu da hissediyorduk. Belki de biz farkında olmadan gizlice bizi izliyordu.

Sırtlanlar Korunacak...

Hatay Çevre ve Orman İl Müdürü Bilal Doğan'la bölgedeki durum hakkında konuştuk.

BTD: Sırtlandan nasıl haberiniz oldu?

Bilal Doğan: 8 Ocak 2004 tarihinde Hatay'da kapana yakalanmış bir tane sırtlan jandarma tarafından bulundu. Jandarma da sırtlanı bize teslim etti. Sonra yapılan çalışmalarda

Kapana yakalanan sırtlan küçük bir kafeste ve zincire bağlı olarak tutuluyor. Bu önlem hem tedavisinin yapılmasını kolaylaştırıyor hem de hayvanın kendisine zarar vermesini önüyor.

Sırtlanın yaşam alanındaki araştırmalarımız bittikten sonra, kapana yakalanan sırtlana bakmak ve görüntü almak için, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi'ne doğru yola çıktık. Hayvanın tedavisi burada yapılıyor. Ayağındaki yaranın büyük bir kısmı iyileşmiş ve oldukça sağlıklı görünüyor. Tutsaklık ve ayağındaki yaranın da acısı, onu doğal olarak strese sokmuş. Sırtlanın beden rengi genel olarak soluk kahverengi. Bunun üzerinde, sırt kısmında yoğunlaşan gri kıllar da bulunuyor. En belirgin özelliği, beden ve bacaklar üzerinde bulunan enine koyu kahverengi çizgiler. Ön ayaklarının boyu, arka ayaklarına oranla oldukça yüksek. Bu da yalnızca sırtlanlara özgü bir duruş sağlıyor. Sınırlanince sırtındaki kıllarını dikleştirerek saldırgan bir tutum alıyor.

Türkiye'deki sırtlan popülasyonu bilinmiyor. Bilinen, bu hayvanın çok az görülmesi ve yayılış alanının çok dar olduğu. Bu nedenle türün, Türkiye'deki soyunun tehlike altında olduğu söylenebilir. Sonuçta, Suriye'den gelip de Anadolu'da kalan eski bir popülasyon olsalar da, bugün ülkemiz sınırları içinde, güçlekle yaşadıkları kesin. Bizim de onları koruyarak, soylarının devamını sağlamamız gerekiyor. Bu, hem onların, hem bizim, hem de o bölgenin ekosistemi için gerekli.

Yazı ve Fotoğraflar
Bülent Gözcüoğlu

Kaynaklar

Harrison D., ve J. J., Bates, The Mammals of Arabia, Kent England 1991
Feldhamer G., et al., Mammalogy., London England 1999
Nowak R., M., and Paradiso J.L., Walker's Mammals of the World. London England 1983

tuzağı hazırlayan avcıya da ulaşıldı. Avcı ayrıca 2 yıl önce iki tane daha sırtlan yakaladığını ve onları Gaziantep Hayvanat Bahçesi'ne sattığını söyledi. Biz buradan bu hayvanları aldık. 17 Ocak 2004'te, Konya'daki yaban koyunlarına takılan radyo vericili tasmalardan takarak doğal ortamlarına bıraktık. Şu anda da, bu verici takılı cihazlar yardımıyla bu hayvanları takip edebiliyoruz. Bırakıldıktan sonra bulundukları bölgelere belli aralıklarla yem (ciğer, tavuk, sebze gibi) bırakıyoruz. Sırtlanı yakalayan vatanı da bu iş için görevlendirdik. Bunların takibini o yaparak bize telefonla bilgi veriyor. Bu hayvanları uyum dönemleri boyunca izleyerek yem desteğini sürdüreceğiz. Uyum sürecinden sonra yemlemeyi bırakacağız. Sırtlanların Hatay'da tekrar ortaya çıkması ülkemiz ve bizim için çok önemli. O bölgeyi "Yaban Hayatı Geliştirme Sahası" olarak ilan etmek için bir çalışma başlattık. Yaşadığı alanları belirledikten

sonra o bölgeleri koruma altına alacağız.

BTD: Bölgede kaç tane sırtlan olabilir?

BD: 15-20 civarında olduklarını düşünüyoruz. Bu olay ortaya çıktıktan sonra, o bölgeden, önceden araba çarpması sonucu ölen 6 tane de daha sırtlan olduğu ihbar edildi. Bunların sırtlan değil de köpek olduğunu sanıyorlarmış. O bölgede 3-4 noktada sırtlan ailesi olduğunu tahmin ediyoruz.

BTD: O bölge dışında da bulunabilirler mi?

BD: Yakalandığı bölgenin arazi yapısı tarıma uygun olmadığından insanlar o bölgeye fazla girip çıkmamışlar. Bundan dolayı orada yaban yaşamı zarar görmemiş. Yaklaşık 10 yıldır bu bölgede görev yapıyorum. İşim gereği arazi de çok fazla bulunuyorum. Bu arada karaca, kurt, domuz gibi birçok yabani hayvana da rastladım. Orman yangınlarında yangından kaçan bir çok hayvan gördüm, ancak sırtlana hiç rastlamadım.